

John Steinbeck

Į RYTUS
NUO
EDENO

PASCALIUI COVICIUI

Mielas Patai,

Užtikai mane drožinėjantį iš medžio kažkokią figūrėlę ir paklausei:

— O gal pagamink ką ir man?

Paklausiau, ko tu norėtum, o tu atsakei:

— Dėžutės.

— Kam?

— Daiktams susidėti.

— Kokiems daiktams?

— Kokių tik turėsi, — atsakei.

Na, štai tau dėžutė. Joje beveik viskas, ką aš turiu, ir ji dar nepilna. Joje yra skausmo ir jaudulio, geros ir prastos savijautos, piktų ir gražių minčių — malonumo sumanyti, šiek tiek nevilties ir neapsakomo kūrybos džiaugsmo.

O ant viso to viršaus — dėkingumas ir meilė, kuriuos jaučiu tau.

O dėžutė vis dar nepilna.

JOHNAS

PIRMA DALIS

1 SKYRIUS

[1]

Salinaso slėnis — Šiaurės Kalifornijoje. Tai ilga siaura loma tarp dviejų kalnų grandinių, jos viduriu vingiuoja ir rangosi Salinaso upė, galiausiai krintanti į Monterėjaus įlanką.

Iš vaikystės prisimenu žolių ir slaptų gėlių vardus. Prisimenu, kur galbūt gyvena rupūžė ir kada vasarą nubunda paukščiai — ir kaip kvepia medžiai ir metų laikai, — kaip atrodė ir vaikščiojo, ir net kvepėjo žmonės. Kvapų prisiminimai labai skalsūs.

Prisimenu, kad Gabilano kalnai slėnio rytuose buvo šviesūs, linksmi, pilni saulės ir grožio, net viliojantys, tad norėdavosi ropštis ant jų šiltų papėdžių beveik taip pat, kaip mylimai motinai į skreitą. Kalnai masino ruda žolės meile. Santa Lusijos kalnai stūksojo remdami dangų vakaruose ir saugojo slėnį nuo atviros jūros, tamsūs ir rūstūs — nedraugiški, pavojingi. Visada baiminausi vakarų ir mylėjau rytus. Iš kur man atėjo tokia mintis, paaiškinti negaliu, nebent tik tuo, kad per Gabilanų viršūnes atsirisdavo rytas, o nuo Santa Lusijos grandinės driekdavosi naktis. Gali būti, kad dienos gimimas ir mirtis iš dalies buvo susiję su mano nuoautomis dėl tųdviejų kalnų grandinių.

Abiem slėnio šlaitais iš kalvų kanjonų gurgantys upeliukai liejosi į Salinaso upės vagą. Drėgnų metų žiemą upeliukai tekėdavo gaviausi ir srauniausi, upė nuo jų patvindavo, kartais įsisiausdavo, kunkuliudavo, verždavosi iš krantų, tuomet virsdavo naikintoja. Upė draskė dirbamos žemės pakraščius, nuplavidavo akry akry; į ją virsdavo tvartai ir namai, jie pupčiodami plaukte nuplavidavo. Ji

sugaudavo karves, kiaules ir avis, prigirdydavo drumzlinam rudame vandeny ir nunešdavo į jūrą. Paskui, atėjus vėlyvam pavasariui, upė atsitraukdavo nuo krantų, pasirodydavo smėlėtos pakrantės. O vasarą upė visai netekėdavo žemės paviršiumi. Gilių sūkurių vietoje po aukštais krantais likdavo viena kita balutė. Atželdavo meldai ir žolės, atsitiesdavo gluosniai, aukštutinėmis šakomis keldami potvynio sąnašas. Salinasas tik kartais buvo upe. Vasaros saulė sugindavo ją po žeme. Tai visai nebuvo graži upė, bet kitos neturėjome, todėl puikuodavomės ir ja: kokia pavojinga ji šlapią žiemą ir kokia sausa sausą vasarą. Bet kuo gali puikuotis, jei nieko daugiau neturi. Gal netgi kuo mažiau turi, tuo labiau privalai puikuotis.

Salinaso slėnio dugnas tarp kalnų grandinių ir žemiau jų papėdžių lygus, nes slėnis anksčiau buvo šimtamylių jūros įlankos dugnas. Upės žiotys ties Mos Lendingu prieš šimtus metų atstojo vartus į šį ilgą žemyninį vandens telkinį. Kartą tėvas kasė šulinį penkiasdešimt mylių gilyn į slėnį. Gražtas pirmiausia iškėlė viršutinį dirvos sluoksnį, tada žvyrą, o tada — baltą jūros smėlį, pilną kriauklelių ir net banginių kaulų nuolaužų. Smėlio buvo dvidešimt pėdų, o tada — vėl juodžemis, net gabaliukas sekvojos medienos — to nesunaikinamo, nepūvančio medžio. Tikriausiai, prieš tapdamas žemynine jūra, slėnis buvo apžėlęs mišku. Ir visa tai nutiko tiesiai mums po kojomis. Ir kartais naktimis man regėdavosi, kad juntū ir jūrą, ir dar prieš ją žėlusią sekvojų girią.

Viršutinis dirvos sluoksnis plačiuose, lygiuose slėnio akruose buvo gilus ir derlingas. Tereikėjo sodraus žiemos lietaus, kad sudai gintų žoles ir gėles. Pavasario žiedai drėgnais metais būdavo neįtikėtini. Visas slėnio dugnas ir dar pašlaitės užsiklodavo lubiniais ir aguonomis. Kartą tokia moteris man pasakojo, kad spalvotos gėlės atrodo ryškesnės, jeigu tarp jų įmaišai baltų — taip pabrėži spalvas. Kiekvienas mėlynojo lubino žiedlapis apkraštuotas baltai, todėl lubinų laukas mėlynuoja taip, kad nė įsivaizduot negali. O tarp jų prisitaškę Kalifornijos aguonų. Jos irgi liepsningos spalvos — ne

oranžinės, bet auksinės; jei tik grynas auksas būtų skystas ir jo paviršiuje sluoksniuotųsi grietinėlė, toji auksinė grietinėlė galėtų būti aguonų spalvos. Kai baigdavosi jų metas, pasirodydavo geltonos garstyčios — jos augdavo labai aukštos. Kai mano senelis atsikraustė į slėnį, garstyčios buvo tokios aukštos, kad tarp geltonų žiedų kyšodavo vien raitelio galva. Aukštumose tarp žolynų šmėkščiojo vėdrynai, šilokai, geltonos našlaitės juodais viduriukais. O dar vėliau pasirodydavo raudoni ir geltoni kastilėjų stiebai. Taip žydėdavo atviri saulės kaitinami plotai.

Po visžaliais ąžuolais, pavėnėje ir prieblandoje, vešėdavo ir maloniai kvėpėdavo adiantai, o po samanotais vandens vagų krantais karodavo kuokštai kitokių paparčių. O dar katilėliai, mažučiai žibintėliai, pieno baltumo, pažiūrėti kone nuodėmingi, — jie būdavo tokie reti ir stebuklingi, kad vaikas, šitokį radęs, visą dieną jausdavosi išskirtinis ir ypatingas.

Stojus birželiui, žolės susitraukdavo ir parusdavo, o kalvos nusidažydavo rudai, bet ne rudai, o auksu, šafranu ir raudoniu — nenusakoma spalva. Ir nuo tada iki kitų liūčių žemė džiūdavo ir upeliai sekdavo. Lygioje žemėje rasdavosi plyšių. Salinaso upė susigerdavo į smėlį. Slėniu pūsdavo vėjas, keldamas dulkes ir šiaudus, ir kuo toliau lėkdavo į pietus, tuo labiau stiprėjo ir atšiaurėjo. Vakaraš liaudavosi. Buvo tai švokščiantis, nervingas vėjas, dulkių dalelės čaižė žmogui odą ir degino akis. Laukuose žmonės dirbdavo su akiniais, o nosis apsirisdavo skepetomis, kad nepakliūtų purvo.

Pasakoju apie gausos metus, kai lydavo sočiai. Bet būdavo ir sausros metų, ir slėniui jie keldavo siaubą. Vanduo plūsdavo trisdešimties metų ciklais. Stodavo penkeri ar šešeri drėgni ir nuostabūs metai, kai iškrisdavo devyniolika ar dvidešimt penki coliai lietaus ir žemė plyšte plyšdavo žole. Paskui stodavo šešeri ar septyneri neblogi metai, kai iškrisdavo nuo dvylikos iki šešiolikos colių lietaus. O tada ateidavo sausros metai ir kartais iškrisdavo vos septyni ar aštuoni coliai lietaus. Visžaliai ąžuolai apskresdavo, kiekiausiai papilk-

davo. Žemė sutrūkinėdavo, šaltinėliai išdžiūdavo, o galvijai apsnūdę knebinėdavo sausas šakeles. Tada ūkininkai ir rančų šeimininkai pasibjaurėdavo Salinaso slėniu. Karvės sulysdavo, o kartais ir krisdavo nuo bado. Žmonės turėdavo statinėmis gabenti vandenį į ūkius vien gerti. Kartais šeimos išsiparduodavo pusvelčiui ir išsikraustydavo. Ir sausros metais žmonės visada pamiršdavo gausos metus, o drėgnaisiais metais sausros nė neprisimindavo. Visada šitaip būdavo.

[2]

Šitoks buvo ilgasis Salinaso slėnis. Jo istorija tokia pat kaip visos valstijos. Pirmiausia indėnai, menkesnė padermė be energijos, išradingumo ar kultūros, tauta, mitusi putra, žiogais ir geldelėmis, per tingi medžioti ar žvejoti. Jie valgydavo, ką sugebėdavo susirankioti, nieko nesodindavo. Į miltus grūdavo karčias giles. Net jų karo menas buvo vargana pantomima.

Tada atkeliavo tyrinėtojai — kieti, sausi ispanai, godūs realistai, ir godūs jie buvo aukso arba Dievo. Sielas jie rinko taip pat kaip brangakmenius. Rinko kalnus ir slėnius, upes ir visus horizontus, kaip dabar žmogus gali įgyti sklypą statyboms. Tie kieti sudžiūvėliai nerimastingai blaškėsi palei krantą. Kai kurie pasiliko kunigaikštysčių dydžio valdose, dovanotose jiems Ispanijos karalių, nieko nė nenučiuokiančių apie tokias dovanas. Šie pirmieji šeimininkai gyveno skurdžiose feodalinėse gyvenvietėse, jų galvijai laisvai klajojo ir veisėsi. Šeimininkai kartkartėmis išskersdavo galvijus dėl odos ir taukų, mėsą palikdavo grifams ir kojotams.

Atvykę ispanai viskam, ką išvydo, turėjo duoti vardą. Tokia yra pirmoji bet kurio tyrinėtojo pareiga — pareiga ir privilegija. Turi viskam duoti vardą, tik tada gali pažymėti ranka piešiamame savo žemėlapyje. Žinoma, žmonės jie buvo religingi, o raštingi vyrai, ra-

šantys užrašus ir paišantys žemėlapius, buvo nepailstantys kietuo-
liai kunigai, keliaujantys su kareiviais. Taigi pirmieji vietovardžiai
buvo šventųjų vardai ar religinės šventės, švęstos sustojimo vietose.
Šventųjų daug, bet net jų gali pristigti, tad tarp pirmųjų pavadi-
nimų aptinkame pasikartojimų. Yra *San Miguel* ir *Saint Michael*,
San Ardo, *San Bernardo*, *San Benito*, *San Lorenzo*, *San Carlos*, *San*
Francisquito. Ir šventės: *Natividad*, Kristaus gimimas; *Nacimiento*,
Užgimimas; *Soledad*, Vienatvė. Bet vietovės vadintos ir pagal tai,
kaip tuo metu jautėsi ekspedicija: *Buena Esperanza* — geroji viltis;
Buena Vista — nes vaizdas gražus; *Chualar* — nes dailu. Paskui —
aprašomieji pavadinimai: *Paso de los Robles* — pagal ąžuolus; *Los*
Laureles — pagal lauramedžius; *Tularcitos* — pagal pelkių meldus;
Salinas — pagal šarmus, baltus tarytum druska.

Paskui vietas vadino pagal išvystus gyvūnus ir paukščius: *Ga-*
bilanes — dėl kalnuose skrajojančių vanagų; *Topo* — pagal kurmį;
Los Gatos — pagal laukines kates. Kartais pavadinimą padiktuoda-
vo pati vietovės gamta: *Tassajara* — puodukas su lėkštute; *Laguna*
Seca — sausas ežeras; *Corral de Tierra* — žemės tvora; *Paraiso* —
nes ten lyg Danguje.

Paskui atvyko amerikiečiai — dar godesni, nes jų buvo dau-
giau. Jie užėmė žemes, pakeitė įstatymus, kad galiotų jų teisės. Ir
krašte išplito ūkiai — pirma slėniuose, o paskui ir aukštyn žemuti-
niais šlaitais, — mediniai namukai, dengti sekvojų medienos čerpė-
mis, skaldytų karčių aptvarai. Visur, kur iš žemės varvėjo bent lašas
vandens, dygo troba, šeima imdavo augti ir daugintis. Kiemuose
buvo sodinamos raudonos geranijos ir rožių krūmai. Vietoje žvėrių
takų nusidriekė vežimaičių provėžos, geltonas garstyčias išstūmė
kukurūzų, miežių ir kviečių laukai. Kas dešimtį mylių palei keleivių
maršrutus stovėjo po krautuvę ir kalvę, o aplink jas lyg apie bran-
duolius išaugo miestukai — Bradlis, King Sitis, Grinfeldas.

Amerikiečiai labiau už ispanus vietoves mėgo vadinti pagal
žmones. Apgyvendinus slėnius, vietovardžiai dažniau ėmė rodyti,

kas ten įvykę, — man tokie vietovardžiai patys žaviausi, nes kiekvienas pavadinimas mena pamirštą istoriją. Menu *Bolsa Nueva* — naują piniginę, *Morocojo* — luošą maurą (kas jis buvo ir kaip tenai atsidūrė?), *Wild Horse Canyon* — laukinių arklių kanjoną, *Mustang Grade* — mustangų šlaitą ir *Shirt Tail Canyon* — marškinių skverną kanjoną. Vietovardžiai turi juos pavadinusių žmonių krūvį, jie būna pagarbūs arba ne, aprašomieji, poetiški ar pašaipūs. San Lorencu bet ką pavadinsi, bet Marškinių Skverną Kanjonas ar Luošasis Mauras — jau visai kas kita.

Vėjas popiet švilpdavo virš gyvenviečių, ūkininkai pradėjo sodinti mylios ilgio eukaliptų gretas, kad nenupustytų suartos dirvos. Ir toksai buvo Salinaso slėnis, kai mano senelis atsigabeno ten žmoną ir įsikūrė pašlaitėje į rytus nuo King Sičio.

2 SKYRIUS

[1]

Norėdamas jums papasakoti apie Hamiltonus, esu priverstas kliautis paskalomis, senomis nuotraukomis, pasakojimais ir miglotais prisiminimais, sumišusiais su pasakomis. Jie nebuvo įžymūs, įrašų apie juos nedaug, išskyrus įprastus gimimų, santuokų, žemės nuosavybės ir mirčių dokumentus.

Jaunasis Samuelis Hamiltonas buvo kilęs iš Airijos šiaurės, kaip ir jo žmona. Jo šeima buvo smulkūs ūkininkai, nei turtuoliai, nei vargšai, viename žemės sklype ir viename akmeniniame name pragyvenę daugelį šimtų metų. Hamiltonams sekdavosi nepaprastai puikiai išsilavinti ir išprusti; kaip dažnai tame žaliame krašte pasitaikydavo, jie draugavo ir giminiavosi su labai didžiais žmonėmis ir labai menkais žmoneliais, tad vienas pusbrolis galėjo būti baronetas, o kitas — elgeta. Ir, žinoma, kilę buvo iš senovės Airijos karalių, kaip ir kiekvienas airis.

Kodėl Samuelis paliko akmeninį namą ir žaliuosius protėvių akurus — nežinia. Jis niekad nebuvo linkęs politikuoti, todėl menkai tikėtina, kad jį išginė kaltinimai maištu, ir buvo skrupulingai sąžiningas, todėl policija kaip pirminis judintojas irgi atkrita. Buvo kuždesių — net ne gandy, greičiau neišsakytų nuojautų — mano giminėje, kad jį išginė meilė, ir meilė ne žmonai, kurią buvo vedęs. Bet ar ta meilė buvo pernelyg sėkminga, ar jis išlėkė įgeltas nenusisėkusios meilės — to nežinia. Mums visada mieliau buvo galvoti, kad pirmas variantas. Samuelis buvo gražus, žavingas ir linksmas.

Sunku įsivaizduoti, kad kokia nors Airijos kaimo mergina jį būtų atstūmusi.

Į Salinaso slėnį jis atvyko su širdingiausiais užmojais, pilnas idėjų, energijos. Jo akys buvo skaisčiai mėlynos, pavargus viena imdavo mažumėlę žvairuoti. Buvo stambus, bet savotiškai trapus. Nors rančose visados pilna dulkių, atrodydavo švarutėlis. Auksarankis. Geras kalvis, dailidė ir medžio raižytojas, mokėjo iš medžio ir metalo atraižų bet ką sumeistrauti. Amžinai išradinėdavo naują būdą daryti seną dalyką, daryti geriau ir greičiau, bet visą gyvenimą niekad neturėjo nė menkaus talento uždirbti pinigų. Kiti, tokį talentą turėdave, stverdavo Samuelio pramanus, parduodavo ir praturtėdavo, o pats Samuelis visą gyvenimą vos sudurdavo galą su galu.

Nežinau, kas nukreipė jo žingsnį Salinaso slėnio pusėn. Keista buvo čia kraustytis žmogui iš žalio krašto, bet jis atvyko apie trisdešimt metų prieš naująjį šimtmetį ir kartu atsigabeno smulkutę airę žmoną, tvirtą, kietą moterytę, orią kaip višta. Jos surukęs presbiterijoniškas protas ir moralės kodeksas prispausdavo prie žemės ir kruvinai sutalžydavo beveik bet ką, kas tik teikia malonumą.

Nežinau, kur Samuelis ją sutiko, kaip mergino, vedė. Manau, kažkur jo širdy tikriausiai turėjo būti įsispaudusi kokia kita mergina, nes jis buvo meilės vyras, o jo žmona — moteris, nerodanti jausmų. Bet vis dėlto per visus metus nuo jaunystės iki mirties Salinaso slėnyje niekad nebuvo nė menkausios užuominos, kad Samuelis eitų pas kokią nors kitą moterį.

Samueliui su Liza atvykus į Salinaso slėnį, visa lygi žemė jau buvo užimta — sodrus dugnas, derlingos raukšlėlės tarp kalvų, miškai, — bet dar galėjai kurtis pakraščių žemėje, ir Samuelis Hamiltonas įsikūrė nuogose kalvose, į rytus nuo ten, kur dabar King Sitis.

Laikėsi įprastos praktikos. Paėmė ketvirtį sekcijos* sau ir ketvirtį žmonai, o kadangi ji laukėsi, paėmė ir ketvirtį sekcijos vaikui. Iš viso gimė devyni vaikai: keturi berniukai ir penkios mergaitės, ir kiekvienam gimus prie rančos prisidėdavo dar ketvirtis sekcijos — iš viso vienuolika sekcijos ketvirčių, arba tūkstantis septyni šimtai šešiasdešimt akrų.

Jei žemė būtų buvusi ko nors verta, Hamiltonai būtų tapę turtingais žmonėmis. Bet tie akrai buvo atšiaurūs, sausi. Tenai nebuvo šaltinių, o viršutinis dirvos sluoksnis toks plonas, kad kiaurai kyšojo titnaginiai kaulai. Net kiečiai tenai vos žėlė, o ažuolai, stokodami drėgmės, augo nykštukiniai. Net ir palyginti gerais metais ėdesio būdavo taip mažai, kad galvijai sulysdavo, lakstydami ir ieškodami, kur pakankamai prirupšnoti. Nuo savo dykų kalvų Hamiltonai žvelgdavo žemyn į vakarus ir regėdavo derlių dugno žemę ir žalumą palei Salinaso upę.

Namą Samuelis surentė savo rankomis, pasistatė ir daržinę bei kalvę. Ilgai netrukus suprato, kad net jei turėtų dešimt tūkstančių akrų kalvų krašto, toje kaulėtoje dirvoje neišgyvens be vandens. Auksinės rankos sumeistravo šulinkasę ir ėmė kasti šulinius sklypuose tų, kam labiau pasisekė. Jis išrado ir sumeistravo kuliamąją ir keliaudavo per dugno ūkius, imdamas derlių ir kuldamas grūdus, kurie jo paties ūkyje neišaugdavo. O kalvėje galėdavo plūgus ir taisydavo akėčias, lituodavo lūžusias ašis ir kaustydavo arklius. Visos apylinkės vyrai gabendavo jam įrankius taisyti ir tobulinti. Be to, jie labai mėgo klausytis, kaip Samuelis šneka apie pasaulį, ir jo mąstymų apie poeziją ir filosofiją, gyvuojančias anapus Salinaso slėnio. Jo balsas buvo sodrus ir žemas, gražus ir dainuojant, ir kalbant, ir nors nešnekėjo su ryškia tarme, šnektoje pasigirsdavo priegaidžių, progainių ir ritmų, malonių tylenių slėnio dugno

* Sekcija — viena kvadratinė mylia; ketvirtį sekcijos sudaro 160 akrų (*čia ir toliau — vert. past.*).

ūkininkų ausims. Jie atnešdavo ir viskio ir, pasislėpę taip, kad pro virtuvės langą nenužiūrėtų smerkiamas ponios Hamilton žvilgsnis, gurkšnodavo tvilkančius lašus iš butelio, užkąsdami kuokštais žalių laukinių pankolių, kad nesijaustų viskio kvapo. Jei aplink žaizdrą nestoviniuodavo ir Samuelio kūjo ir šnekų nesiklausydavo bent trys keturi vyrai, prasta diena būdavo. Jie vadino jį komedijos genijumi, o jo pasakojimus atsargiai nešdavosi namo ir stebėdavosi, kaip pakeliui tie pasakojimai išsilaisto, nes, perpasakojami virtuvėje, niekada nebeskambėdavo taip pat.

Samuelis turėjo praturtėti iš šulinkasės, kuliamosios ir kalvės, bet neturėjo verslininko gyslelės. Klientai, visada stokoiantys pinigų, žadėdavo sumokėti nuėmę derlių, o paskui — po Kalėdų, o paskui... kol galiausiai pamiršdavo. Samuelis neturėjo gyslelės priminti. Taigi Hamiltonai liko vargšai.

Vaikai byrėjo taip pat pastoviai kaip metai. Keli persidirbę apylinkės daktarai retai kada užsukdavo į rančas priimti gimdymų, nebent džiaugsmas virsdavo košmaru ir trukdavo kelias dienas. Samuelis Hamiltonas priėmė visus savo vaikus ir tvarkingai užrišo virkšteles, pliaukštelėjo per pasturgalius ir iškuopė padarinius. Kai jauniausias gimė su kažkokiais nedideliais trikdžiais ir ėmė juosti, Samuelis prisikišo burna kūdikiui prie burnytės, pūtė orą ir siurbė atgal, kol kūdikiui pavyko pradėti kvėpuoti pačiam. Samuelio rankos buvo tokios geros ir švelnios, kad kaimynai vykdavo per dvidešimtį mylių kviesti jo padėti priimti gimdymą. Jam vienodai gerai sekdavosi su kumelėmis, karvėmis ir moterimis.

Ant lentynos po ranka Samuelis laikė storą juodą knygą aukso raidėmis viršelyje — *Dr. Gunn's Family Medicine*. Kai kurie puslapiai buvo sulankstyti ir suskaityti, kiti — niekad neregėję šviesos. Pervertęs knygą, sužinotumei Hamiltonų ligų istoriją. Štai kurie skyriai dažniausiai vartyti: lūžę kaulai, įpjovimai, mėlynės, kiaulytė, tymai, nugaros skausmai, skarlatina, difterija, moteriški negalavimai, išvarža ir, žinoma, viskas, kas susiję su nėštumu ir gimdymu.

Hamiltonams arba pasisekė, arba jie laikėsi moralės, nes skyriai apie gonorėją ir sifilį niekad nebuvo atsiversti.

Niekas neprilygo Samueliui sugebėjimu numaldyti isteriją ir nuraminti išsigandusį vaiką. Toks saldus buvo jo liežuvis ir tokia švelni siela. Švara, supanti kūną, lydėjo ir mintis. Į jo kalvę pašnekėti ir paklaustyti užsukę vyrai trumpam paliaudavo plūstis, ne dėl to, kad būtų varžėsi, bet savaime, tarsi pati vieta tam būtų buvusi netinkama.

Samuelis visada išliko svetimšalis. Galbūt dėl šnektos ritmo — ir dėl to vyrai, taip pat ir moterys, nejučia pasipasakodavo jam, ko giminėms ar artimiems draugams nesakydavo. Būdamas mažumėlę svetimas, jis išsiskirdavo ir dėl to tapo patikima saugykla.

Liza Hamilton buvo visai kitos padermės airė. Smulki, apvali jos galva buvo pilna smulkių, apvalių įsitikinimų. Nosis kaip sagutė, smakriukas kietas ir trumpas, tvirtai sukąsti dantys rodė, kad ji nekeis kurso, net jei Dievo angelai atkalbinėtų.

Liza buvo paprasta, gera virėja, o jos namas — namas visada buvo jos — būdavo iššveistas, išvelėtas ir išplautas. Vaikų gimdymas pernelyg nesustabdė — daugiausia dvi savaites turėdavo pasisaugoti. Jos gaktos lankas tikriausiai buvo sudėtas iš banginio kaulų, nes ji gimdė dičkiaus vaikus vieną po kito.

Lizos nuodėmės jausmas buvo puikiai išlavintas. Nuodėmė buvo dykinėti ir žaisti kortomis, nes jai tai irgi atrodė dykinėjimas. Ji įtariai žiūrėdavo į pramogas, susijusias su šokiais, dainomis ar net juoku. Jai atrodė, kad smagindamiesi žmonės plačiai atsilapoja nelabajam. O dėl to labai gaila, nes Samuelis — tikras kvatoklis, bet Samuelis, matyt, ir yra plačiai atsilapojęs nelabajam. Žmona saugodavo jį, kai tik galėdavo.

Jos plaukai visada būdavo kietai subraukti atgal ir suimti į tvirtą kuodą. O kadangi neprisimenu, kaip rengdavosi, tikriausiai ir drabužiai tobulai derėjo prie jos pačios. Ji neturėjo humoro kibirkštėlės ir tik retsykiais užsimodavo aštraus sąmojo ašmenimis.

Anūakai bijodavo jos, nes ji neturėjo silpnybių. Visą gyvenimą narsiai ir nesiskųsdama kentėjo, įsitikinusi, kad šitaip pagal jos Dievo pageidavimą visi turėtų gyventi. Jai atrodė, kad atpildas ateis vėliau.

[2]

Žmones, tik atsikrausčiusius į Vakarus, ypač iš Europos ūkelių, turinčių savininkus ir skatinančių juos vaidytis, ir išvydusius, kad galėtumei gauti tiek žemės vien pasirašęs popierių ir paklojęs pamatą, regis, suėmė įkyrus žemės godulys. Žemės jie norėjo daugiau ir daugiau — jei įmanoma, geros, bet apskritai bet kokios. Galbūt atmintyje dar laikėsi nuotrupos iš feodalinės Europos, kur didžiosios giminės tapdavo ir išlikdavo didžios todėl, kad daug visko turėjo. Pirmieji naujakuriai užimdavo žemę, kurios jiems nereikėjo ir kurios nepajėgdavo dirbti; niekam tikusią žemę užimdavo vien tik tam, kad ji priklausytų jiems. Ir pasikeitė visos proporcijos. Žmogus, Europoje turėjęs dešimtį akrų ir buvęs pasiturintis, Kalifornijoje turėdavo du tūkstančius, bet virto skurdo pele.

Pernelyg ilgai netrukus visa žemė dykose kalvose prie King Sičio ir San Ardo buvo užimta, po ją išsibarstė driskių giminės, vargais negalais mėginančios pramisti iš plonos titnagėtos dirvos. Kartu su kojotais jos gyveno gudriai, beviltiškai, nederlingai. Atvyko be pinigų, įrangos, įrankių, kredito, o ypač — be žinių apie naująjį kraštą ir sugebėjimų juo naudotis. Nežinau, ar išsiversti padėjo dieviška kvailybė, ar didžiulis tikėjimas. Tokių užmojų pasaulyje juk tikrai beveik nebelikę. O tos giminės išliko ir augo. Turėjo vieną įnagį ar ginklą, taip pat jau beveik išnykusius, o galbūt tik kuriam laikui nugrimzdusius užmarštin. Sakoma, jos uoliai tikėjusios teisingą, moralų Dievą, todėl galėjusios su juo sieti viltis, o smulkesnius apsidraudimus palikti savieigai. Bet, manau, jos pasitikėjo savimi ir gerbė save kaip asmenis, neabejotinai žinojo esančios

vertingi ir potencialiai moralūs vienetai — dėl to ir galėjo aukoti Dievui savo drąsą ir orumą, o tada jų sulaukti atgal. Tokie dalykai išnykę galbūt todėl, kad žmonės nebepasitiki savimi, o nebepasitikint nieko nelieka, galbūt nebent susirasti kokį stiprų, tvirtą vyrą, net jei ir klystantį, ir stvertis jojo skvernų.

Nors daug žmonių Salinaso slėnin atvyko be skatiko kišenėje, buvo ir tokių, kurie, išsipardavę kitoje vietoje, atkeliavo turėdami pinigų pradėti naują gyvenimą. Tokie paprastai pirkdavo žemę, bet gerą, joje statydavosi namus iš obliuotų lentų, nuklodavo juos kilimais, o į langus dėdavo spalvoto stiklo rombus. Tokių giminių buvo daug, joms atiteko geroji slėnio žemė, jos išvalė geltonąsias garstyčias ir užsėjo kviečius.

Toks žmogus buvo ir Adamas Traskas.

3 SKYRIUS

[1]

Adamas Traskas gimė prie mažo miestelio netoli didelio Konektikuto miesto. Buvo vienturtis, o gimė 1862-aisiais, šeši mėnesiai nuo tada, kai tėvą pašaukė į Konektikuto dalinį. Adamo motina tvarkėsi ūkyje, pagimdė Adamą ir dar turėjo laiko susidomėti primityvia teosofija. Jai atrodė, kad vyrą tikrai nužudys laukiniai barbarai maištininkai, ir ji rengėsi susisiekti su juo, kaip pati sakydavo, anapusybėje. Jis grįžo namo praėjus šešioms savaitėms po Adamo gimimo. Dešinė koja buvo nušniota ties keliu. Jis klibinkščiaivo grubia medine koja, paties išsidrožta iš buko. Ir jau skeldėjančia. Išsitraukęs iš kišenės, ant prieškambario stalo padėjo švininę kulką, kurią jam davė įsikąsti, kol pjovė sumaitotąją koją.

Adamo tėvas Sairas buvo šioks toks velnio vaikas — visad buvo pašėlęs, — per greit važinėdavosi dviračiu vežimaičiu, o medinę koją pavertė smagiu, pageidaujamu dalyku. Kariškio karjera jam patiko, kad ir kaip trumpai trukusi. Būdamas pašėlęs iš prigimties, smagiai praleido tą neilgą treniruotę, o kartu, kaip priklausomai, ir gėrimo, lošimo bei lakstymo pas mergas metą. Tada nužygiavo į pietus su būriu pakaitinių, tai jam irgi patiko: pamatyti šalį, vogti vištas ir vaikyti maištininkes mergiotes į šieno kupetas. Pilkas, neviltingas varantis nesibaigiančių manevrų ir mūšių nuovargis jo neuzkliudė. Pirmą kartą išvydus priešą, ėjo vienas pavasario rytas, aštunta valanda, o pusę devintos į dešinę koją jam pataikęs sunkus šovinys nepataisomai sutraiškė ir sutrupino kaulus. Net ir tada jam pasisekė, nes maištininkai atsitraukė ir tuoj pat atsiskubino lauko

chirurgai. Sairas Traskas ištvėrė penkias minutes siaubo, kol jie nupjaustė tas draiskanas, nudžyrino kaulą ir pridegino gyvą mėsą. Tai įrodė dantų žymės ant kulkos. Ir smarkiai skaudėjo, kol žaizda gijo kaip reta nehigieniškomis to meto ligoninių sąlygomis. Bet Sairas buvo gyvybingas ir šaunus. Kol drožėsi medinę koją ir šlubčiojo su ramentu, nuo negriukės, pašvilpavusios jam po malkų krūva ir paėmusios dešimt centų, užsikrėtė ypač aršiu triperiu. Prisitaisęs naująją koją ir per skausmus atradęs ligą, dienų dienas klibinkščiauvo ieškodamas tos merginos. Pasakojo kaimynams, ką padarys jai suradęs. Planavo kišeniniu peiliuku nupjauti ausis ir nosį ir atsiimt pinigų. Drožinėdamas medinę koją, rodydavo draugams, kaip ją supjaustys. „Kai jau pasidarbuosiu, tai bent smagiai atrodys kalė, — sakydavo. — Taip supjaustysiu, kad paskui nė girtam indėnui neįsisiūlys.“ Jo meilės šviesa tikriausiai nujautė jo ketinimus, nes jos jis taip ir nerado. Kai Sairą išleido iš ligoninės ir kariuomenės, gonorėja buvo praėjusi. Grįžus namo į Konektikutą, jos pakako vien žmonai apkrėsti.

Ponia Trask buvo išblyškusi, užsisklendusi moteris. Skruostų jai niekada nenurausvindavo saulės šiluma, lūpų kampučių niekad nekilsteldavo laisvas juokas. Religiją ji taikė kaip vaistą nuo pasaulio ir savo ligų ir, derindamasi prie ligos, religiją keisdavo. Paaiškėjus, kad nebeprisireiks teosofijos, kurią susikūrė ketindama bendrauti su žuvusiu vyru, ėmė žvalgytis naujos nelaimės. Paieškas netrukus vainikavo užkratas, Sairo parneštas iš karo. O vos supratusi, kad jį pasigavo, ji susikūrė naują teologiją. Jos bendravimo dievas virto keršto dievu — jai tai buvo maloniausia ligi šiol susikurta dievybė ir, kaip paaiškėjo, paskutinė. Savo ligą ji visai nesunkiai priskyre tam tikriems sapnams, ją lankiusiems, kol vyro nebuvo. Tačiau liga nebuvo pakankamas atpildas už naktinį ištvirkavimą. Naujasis dievas buvo tikras bausmių meistras. Jis pareikalavo iš jos aukos. Ji mintimis paieškojo kokio nors tinkamo egoistinio nusižeminimo ir beveik su džiaugsmu suvokė, kad auka būsianti ji pati. Parašyti

atsisveikinimo laišką su patikslinimais ir išsitaisyti rašybos klaidas užtruko dvi savaites. Jame prisipažino dėl nusikaltimų, kurių niekaip nebūtų galėjusi įvykdyti, ir išpažino ydas, kurių tikrai nebūtų pajėgusi turėti. O tuomet, apsitaisiusi slapta pasisiūta drobule, mėnesėtą naktį išėjo ir nusiskandino tokiame sekliame tvenkiny, kad, norėdama panardinti galvą po vandeniu, turėjo parklupti dumbles. Valios reikėjo geležinės. Pagaliau apgaubta šiltos tamsos, ji mažumėlę suirzusi pagalvojo, kad baltosios drobulės priekis, rytą ją ištraukus, bus dumblynas. O taip ir nutiko.

Sairas Traskas gedėjo žmonos su statinaite viskio ir trimis senais draugais iš kariuomenės, užsukusiais pakeliui namo į Meiną. Mažylis Adamas budynių pradžioje nemenkai verkė, nes gedėtojais, nieko neišmanantys apie kūdikius, pamiršo jį pamaitinti. Sairas netruko išspręsti problemą. Pamirkė skudurėlį viskyje ir padavė kūdikiui žįsti, ir pamirkius tris ar keturis kartus Adamas užmigo. Kelis mėnesius gedulo laikotarpiu jis nubusdavo ir zirzdavo, vėl gaudavo pamirkytą skudurėlį ir vėlei užmigdavo. Kūdikis išbuvo girtas pustrėčios dienos. Kad ir kas dėl to galbūt nutiko jo smegenų raidai, metabolizmui išėjo į naudą — per tas pustrėčios dienas jis įgijo geležinę sveikatą. O kai baigiantis trečiajam dienai tėvas pagaliau nuėjo ir nupirko ožką, Adamas godžiai gėrė piena, atpylė, vėl gėrė ir ėmė augti. Tėvui tokia reakcija nesukėlė įtarimų, nes jis ir pats šitaip darė.

Nepraėjus nė mėnesiui, Sairas Traskas išsirinko septyniolikmetę kaimyno ūkininko dukrą. Piršlybos buvo greitos ir realistiškos. Niekam nekilo nė menkiausių abejonių dėl jo ketinimų. Jie buvo garbingi ir suprantami. Tėvas piršlybas skatino. Turėjo dvi jaunesnes dukras, o vyriausiajai Alisai buvo septyniolika. Jai pirštasi pirmą kartą.

Sairas norėjo moters, kuri rūpintųsi Adamu. Jam reikėjo, kad kas nors prižiūrėtų namus ir gamintų valgius, o tarnaitei būtų reikėję mokėti pinigus. Vyras jis buvo žviturus, jam reikėjo moters kūno, o tai

irgi kainuoja pinigus — nebent esi vedęs moterį. Per dvi savaites Sairas jai prisimergino, ją vedė, pasiguldė ir užtaisė vaiką. Kaimynams tokie veiksmai nepasirodė skuboti. Tais laikais buvo visai įprasta vyrui per normalų gyvenimą sunaudoti tris ar keturias žmonas.

Alisa Trask turėjo nemažai pasigėrėtinų savybių. Uoliai šveisdavo ir valydavo namo pakampes. Nebuvo labai graži, todėl nereikėjo jos prižiūrėti. Akys blyškios, oda gelsva, dantys kreivi, bet ji buvo nepaprastai sveika ir per nėštumą nė kiek nesiskundė. Niekas taip ir nesužinojo, ar vaikai jai patinka, ar ne. Jos niekas neklausė, o ji niekad nieko nesakydavo neklausiama. Sairo akimis, tai buvo kone didžiausioji jos dorybė. Ji niekad neišsakydavo nuomonės ar teiginio, o kalbant vyrui sudarydavo miglotą įspūdį, kad klausosi, nors tuo pat metu užsiimdavo namų ruošą.

Alisos Trask jaunystė, patirties stoka ir tylą Sairui atrodė vien privalumai. Nors ir toliau šeimininkaudamas ūkyje, visai kaip apylinkėse žmonės tvarkė panašius ūkius, jis pradėjo ir naują karjerą — kareivio. Ir ta energija, dėl kurios anksčiau buvo pašėlęs, dabar padarė jį mąslų. Be Karo departamento, niekas nežinojo nei kiek truko jo tarnyba, nei kas vyko ją atliekant. Medinė koja kartu buvo ir kareivystės įrodymas, ir garantija, kad niekada neberekės jos imtis. Jis droviai pradėjo pasakoti Alisai apie savo kampanijas, bet, tobulėjant jo technikai, didėjo ir mūšiai. Iš pat pradžių jis suprato, kad meluoja, bet ilgai netrukus ėmė lygiai taip pat tvirtai tikėti, kad visi iki vieno jo pasakojimai — gryniausia tiesa. Prieš pradėdamas tarnybą, karyba Sairas pernelyg nesidomėjo; dabar pirko visas iš eilės knygas apie karą, skaitė visus raportus, prenumeravo Niujorko laikraščius, tyrinėjo žemėlapius. Ligi tol jo geografijos žinios buvo miglotos, o informacijos apie mūšius jis išvis neturėjo; dabar tapo žinovu. Žinojo ne tik mūšius, judėjimą, kampanijas, bet ir kokie daliniai jose dalyvavo, iki pat pulkų, jų pulkininkų ir pradžios taškų. O pasakodamas ir pats įtikėjo, kad visur dalyvavo.

Visa tai vyko pamažu; tuo metu Adamas išaugo į berniukštį,

jam iš paskos — ir jaunesnis netikras brolis. Adamas su mažuoju Čarlzu sėdėdavo tyliai ir pagarbiai, kol tėvas aiškino, kaip mąsto ir planuoja kiekvienas generolas, kur jis suklydęs ir ką turėjęs daryti. O tada — jis jau tada viską supratęs — jis pasakęs Grantui ar McClellanui, kur jie suklydę, ir maldavęs atsižvelgti į jo išanalizuotą situaciją. Jie visi kaip vienas atsisakydavę Sairo patarimų, ir tik vėliau paaiškėdavę, kad tiesa buvusi jo.

Vieno dalyko Sairas nedarė — galbūt tai buvo sumanu. Jis nė sykiu nesuteikė sau puskarininkio laipsnio. Nuo pat pradžių buvo ir liko eilinis Traskas. Per visus pasakojimus tapo ir pačiu judriausiu, ir daugiausia regėjusiu eiliniu per visą karybos istoriją. Jam tekdavo tuo pat metu atsidurti net keturiose vietose. Bet galbūt instinktyviai nepasakodavo tų istorijų iškart vienos po kitos. Alisa ir berniukai susidarė išsamų jo portretą: eilinis kareivis, didžiuojasi tuo ir, kaip tyčia, ne vien pakliūva visur, kur tik vyksta kas nors įspūdinga ir svarbu, bet dar ir laisvai vaikštinėja po karininkų susirinkimus, pritaria arba prieštarauja generalinio štabo karininkų sprendimams.

Lincolno žūtis kirto Sairui į paširdžius. Visada prisimindavo, kaip jautėsi tą naujieną išgirdęs. Ir vos apie tai užsiminus ar išgirdus ištrykšdavo ašaros. Ir nors niekada iš tikrųjų taip nesakydavo, kildavo įspūdis, kad eilinis Sairas Traskas buvo vienas iš artimiausių, šilčiausių ir patikimiausių Lincolno draugų. Norėdamas ką nors sužinoti apie kariuomenę — tikrąją kariuomenę, o ne tuos stypinėjančius avigalvius su aukso pynėmis, — ponas Lincolnas kreipdavosi į eilinį Traską. Kaip Sairui pavykdavo tai nepasakant perteikti — tikra insinuacijos meistrystė. Niekas nebūtų galėjęs apšaukti jo melagiu. Labiausiai dėl to, kad melas buvo jo galvoje, ir bet kokia tiesa, sklindanti jam iš lūpų, buvo nuspalvinta melo.

Gana anksti jis pradėjo rašyti laiškus, paskui ir straipsnius apie karybą, ir jo išvados būdavo protingos, įtikinamos. Sairas iš tikrųjų tapo puikiu karo reikalų žinovu. Jo kritika ir tam, kaip buvo kariau-

jama, ir kariuomenės santvarkai, kokia ji vis dar buvo išlikusi, darėsi neatremiamai skvarbi. Straipsniai įvairiuose žurnaluose traukė dėmesį. Laiškai Karo departamentui, tuo pat metu spausdinami laikraščiuose, ėmė ryškiai veikti kariuomenės sprendimus. Jei Didžioji respublikos kariuomenė* nebūtų įgijusi politinės jėgos ir krypties, galbūt jo balsas Vašingtone nebūtų buvęs išgirstas taip aiškiai, bet į beveik milijono vyrų atstovą negalėjai nekreipti dėmesio. Karo reikalais tokiu balsu tapo Sairas Traskas. Pamažu su juo imta konsultuotis kariuomenės santvarkos, karininkų santykių, personalo ir įrangos klausimais. Visiems, kas jį išgirdavo, likdavo akivaizdu: jis — tikras žinovas. Negana to, jis buvo vienas iš atsakingųjų už tai, kad DRK įsitrauktų į tautos gyvenimą kaip vientisa, galinga jėga. Iš pradžių organizacijoje jis ėjo kelerias neapmokamas pareigas, o paskui tapo samdomu sekretoriumi ir liko juo visą gyvenimą. Keliavo nuo vieno šalies pakraščio iki kito, lankėsi suvažiavimuose, susirinkimuose ir stovyklose. Toks buvo jo viešasis gyvenimas.

Privatųjį irgi persmelkė naujoji profesija. Žmogus jis buvo uolus. Namus ir ūkį tvarkė kariškais pagrindais. Reikalaudavo ir gaudavo ataskaitas apie namų ekonomikos tvarkymą. Tikėtina, Alisai irgi buvo taip patogiausia. Ji nebuvo linkusi šnekėti. Glaustos ataskaitos jai buvo lengviausia. Ji turėjo socialiai darbo su augančiais berniukais, namų švara ir skalbiniais. Be to, reikėjo tausoti jėgas, nors atsiskaitydama to neminėjo. Jėgos staiga apleisdavo be jokio įspėjimo ir jai tekdavo prisėsti ir laukti, kol grįš. Naktimis permirkdavo prakaitu. Puikiai žinojo serganti vadinamąja džiova — būtų supratusi, net jei nebūtų priminęs skausmingas, alinantis kosulys. Ir nežinojo, ar ilgai dar gyvens. Kartais žmonės šitaip džiūdavo gana daug metų. Jokių taisyklių nebuvo. Vyrui užsiminti gal irgi nedrįso. Jo sukurta metodika ligų atveju priminė bausmę. Pilvo skausmai būdavo gydomi taip įnirtingai vimdant, kad stebuklas, jog po to

* JAV pilietinio karo veteranų organizacija (trumpiau — DRK).

apskritai likdavai gyvas. Jei ji būtų prasitarusi apie savo būklę, Sairas būtų galėjęs pradėti ją gydyti ir tada ji būtų numirusi greičiau negu nuo džiovos. Be to, Sairui vis kariškėjant, žmona išmoko vienintelės technikos, kurią pasitelkdami išgyvena kareiviai. Ji niekad nekrisdavo į akis, nešnekėdavo, kol nebūdavo klausama, darydavo, kas priklauso, ne daugiau, ir nesiekė jokių paaukštinimų. Ji tapo paskutinės gretos eilinė. Taip buvo daug lengviau. Alisa traukėsi į antrąjį planą, kol apskritai pasidarė vos matoma.

Daugiausia kliuvo mažiesiems. Sairas nusprendė, kad kariuomenė yra nors netobula, vis tiek vienintelė garbinga vyro profesija. Gailėjosi pats dėl medinės kojos nebegalįs būti nuolatinis kareivis, bet sūnams neįsivaizdavo jokios kitos karjeros kaip tik kariuomenę. Jam rodėsi, kad krimsti kareivio duoną vyras turi pradėti nuo žemiausios grandies, kaip ir jis pats. Tada viską pažins savo kailiu, o ne iš brėžinių ir vadovėlių. Vos pramokusius vaikščioti pažindino juos su ginklais. Pradėjusiems lankyti mokyklą karinė rikiuotė eidavosi natūraliai kaip kvėpuoti ir kamavo kaip pats pragaras. Jis palaikė jų tvirtumą pratimais, mušdamas ritmą lazda į medinę koją. Versdavo žygiuoti mylių mylias, nešinus akmenų prikrautomis kuprinėmis, kad stiprėtų pečiai. Nepaliaudamas lavino jų šaudymo įgūdžius miškely už namo.

[2]

Kai vaikas pirmą kartą prigauna suaugusiuosius — kai jo rimton galvelėn pirmą kartą ateina mintis, kad suaugusieji neturi dieviškos išminties, kad jų sprendimai ne visada protingi, jų mąstymas neteisingas, jų ištarmės nesąžiningos, — jo pasaulis pasidaro toks apleistas, kad panika ima. Dievai griūva, nebelieka saugumo. O griūvant dievams aišku viena: jie negriūva tik trupučiuką — jie dūžta, skyla ar grimzta giliai į žalią dumblą. Vėl juos pakelti — dar-